

Такім парадкам, нягледзячы на досыць высокі працэнт руска-беларускай інтэрферэнцыі нашых антрапонімаў (у дадзеным выпадку — прозвішчаў), іх нацыянальная адмысловасць актыўна функцыянуе і на сучасным этапе.

А.П. Занкавіч
Мінск (Беларусь)

ТЭХНІЧНАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ ВА ўМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ

Асноўная прычына, якая ўплывае на ўзнікненне двухмоўя ўвогуле і тэрміналагічнага двухмоўя ў прыватнасці, — гэта перш за ўсё паралельнае выкарыстанне дзвюх моў у спецыяльных сферах зносін. Характар уплыву залежыць ад таго, якое становішча займае адна мова адносна другой. Узровень распрацаванасці нацыянальнай тэрміналогіі ў значнай ступені залежыць ад развіцця навукі і тэхнікі, а таксама ад выкарыстання нацыянальнай мовы ў навукова-тэхнічнай сферы.

Страта тэрмінаў на нацыянальнай аснове абумоўлена тым, што ў вуснай форме часцей ужываюцца тэрміны з рускай мовы ў сувязі з невыкарыстаннем беларускай у вышэйшых тэхнічных навучальных установах і ПТВ, невялікай колькасцю навукова-тэхнічнай літаратуры на нацыянальнай мове.

Разам з названымі вышэй агульнымі прычынамі знешнелінгвістычнага характару на змяншэнне тэрмінаў на нацыянальнай аснове дзейнічаюць і чыста лінгвістычныя фактары. Назіраецца тэндэнцыя да пурызму, якая асабліва ярка праяўлялася ў 20-я гады XX стагоддзя. Імкненне ачысціць мову ад іншамовных слоў і выразаў, не дапусціць у яе запазычаную лексіку ў тэрміналогіі 20-х гадоў адначалі многія даследчыкі. У прыватнасці, В.П. Красней пісаў: “...На практыцы аказалася, што прыцып арыентацыі на ўласныя моўныя рэсурсы нярэдка перарастаў у прыцып выключнага выкарыстання гэтых рэсурсаў, у выніку чаго:

- 1) у склад тэрміналогіі ўводзіліся вузкадыялектныя словы;
- 2) ствараліся штучныя неалагізмы;
- 3) прапаноўваліся няўдалыя пераклады тэрмінаў інтэрнацыянальнага характару, і ім аддавалася перавага;
- 4) замяняліся асобныя тэрміны, калі іх выкарыстанне тлумачылася ўплывам рускай мовы.

Падобная практыка прывяла ў 20-х гадах да праяўлення пурыстычнай тэндэнцыі ў тэрмінатворчасці”.

У наш час аўтары тэрміналагічных слоўнікаў таксама пачалі ўводзіць у склад тэрміналогіі вузкадыялектныя словы, ствараць штучныя неалагізмы. Толькі калі ў 20-я гады вучоныя імкнуліся надаць мове навукі і тэхнікі своеасаблівы, нацыянальны характар, праўда, не зусім апраўдана, то цяпер пурыстычная тэндэнцыя праявілася галоўным чынам у тым, што з тэрмінасістэм выключаліся тэрміны, агульныя для беларускай і рускай моў: назіраецца адмежаванне ад рускай мовы, якая ў

Беларусі пануе ў навукова-тэхнічнай сферы, напрыклад: *датчик — на-дайнік, корочка — скарынка, аснастка — рыштунак, петля — прарэ-шак, погрешность — хіба, потребитель — ужыткоўнік, рвань — лах-маны, рызмань, резерв — вызбытак, рычаг — падважнік, светиль-ник — святільня, серьга — почапка, содержимое — змесціва, угар — чад, угореть — учадзець, фактар — чыннік, явление — выявішча і інш.*

Канец 90-х гадоў XX стагоддзя характарызуецца асаблівай увагай да актывізацыі ўласнабеларускіх лексічных, словаўтваральных сродкаў, што тлумачыцца даволі значным уплывам рускай мовы ў папярэдні перыяд развіцця ва ўмовах СССР і тымі зменамі, якія адбываліся ў нашым грамадстве: распад СССР, набыццё Беларускаму статусу незалежнай дзяр-жавы, прыняцце Закону “Аб мовах у Беларускай ССР” — усе гэтыя пазы-лінгвістычныя фактары моцна паўплывалі на ход развіцця мовы. А па-колькі тэрміналогія з’яўляецца яе неад’емнай часткай, якая жыве і раз-віваецца па моўных законах, то яна таксама адчула гэты ўплыў.

Улічваючы тое, што галіна тэхнікі патрабуе соцень тысяч тэрмінаў, якія выкарыстоўваліся вучонымі розных краін, многія мовы свету ўжо даўно пайшлі па шляху інтэрнацыяналізацыі тэрміналогіі, а гэта азна-чае, што запазычанняў у іх становіцца ўсё больш. Сучасная тэхнічная літаратура на развітых мовах свету мае ў лексічных адносінах вельмі вялікае падабенства. “Калі раней развіццё навук і адпаведна фарміра-ванне навуковых тэрміналогій ішло са значным спазненнем у па-раўнанні з заходнімі краінамі і па іх узоры і падабенстве, — адзначае В.П. Давіленка, — то зараз прычыны іншыя: яны заключаюцца ў агульным высокім узроўні развіцця навук у нашай краіне і ў іншых вы-сокаразвітых краінах, у сіхронным зараджэнні адных і тых жа наву-ковых напрамкаў... у розных краінах, у павелічэнні навуковых кантак-таў вучоных розных краін, у сумеснай распрацоўцы канкрэтных наву-ковых праблем, што патрабуе і збліжэння, аднастайнасці адпаведных тэрміналогій”.

Неабходна адзначыць вялікую ролю лацінскай і грэчаскай моў у фарміраванні тэрміналогіі. Менавіта яны на пэўным гістарычным пра-межку часу выступалі ў якасці асобных моў навукі ў заходнееўрапей-скіх краінах і пакінулі значны след у фарміраванні нацыянальных моў навукі, у тым ліку і беларускай. У тых выпадках, калі тэрміны ствара-юцца на аснове грэчаскіх і лацінскіх моўных элементаў, яны без цяж-касцей становяцца інтэрнацыянальнымі. Гэта тэрміны: *дзэўтэктоід-ны, дэцыбел, дэцыметр, дзэўтэктоідны, мегават, мегавольт, мега-джойль, мілібар, мілівольт, міліметраўка, рэнтгенаграма, рэнтгеног-раф, спектраскоп, спектрограф, стэхіяметрыя, сфераліт, тэнзамет-рыя, тэнзомер, тэрмаскоп, тэрмометр, тэхналогія, эўтэктоідны, электраакустыка, электрааналіз, электраарматура і інш.*

Такі неаднастайны склад тэрміналагічнай лексікі беларускай мовы сведчыць аб тым, што тэрміналогія бярэ вытокі і папаўняе свае рэсурсы з розных крыніц, што фарміраванне тэрмінасістэмы мае даволі доўгую гісторыю, у якой адлюстроўваюцца асаблівае развіцця літаратурнай мовы пад уплывам унутраных і знешніх фактараў.